

Budizm ve Orta Asya: Xuan Zang Seyahatnamesi

Gürhan Kırilen

Ankara, Gece Kitaplığı, 2015, 151 sayfa, ISBN:978-605-986-78-25.

Zafer SARAÇ*

Türk tarihinin en karakteristik özelliklerinden birisi de geniş bir coğrafi sahayı kapsayacak şekilde intişar etmesidir. Geniş siyasi hâkimiyet, birçok milletle doğal irtibatın doğmasına neden olduğundan dini, dili ve kültürü birbirinden farklı yapılar Türklerin çevresinde halelenir. Ayrıca Türklerin uzun mesafeleri kısa zamanda kat edecek amilleri içeren bozkır kültürüne sahip olmaları farklı gruplarla teması hızlandırır. Fakat bozkır yaşamının yazılı kültür açısından zayıflığı Türklerin tam manasıyla kendilerini ve çevre unsurları ifade etmesine mâni olur. Buna karşın Türkler bazen yazılı kültür bakımından kendilerinden faal olan komşuları tarafından tasvir edilir. Uçsuz bucaksız bozkırı

---

*Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, zafersarac@hotmail.com

kendilerine vatan yapan Türkler, toplumlar arasındaki temasın günümüzdeki kadar kolay olmadığı bir dönemde, birbirini daha iyi tanımak adına veya farklı misyonlarla hareket eden seyyahlar tarafından sıkça ziyaret edilir. Bu ziyaretlerden biri Budist Rahip Xuan Zang (596-664) tarafından 7. Yüzyılda yapılır. Türk Tarihi açısından oldukça önemli olan bu seyahati temel alan “*Budizm ve Orta Asya: Xuan Zang Seyahatnamesi*” isimli eser işaret edilen ehemmiyeti göstermesi açısından kıymetlidir.

Budizm, M.Ö. 6. Yüzyılda Hindistan’da ortaya çıktıktan sonra dinin müritleri tarafından bütün dünyaya yayılmıştır. Çin’e ulaşan Budizm ülkede rağbet görmesine rağmen, kaynakları yetersizdir. Gerek kaynak sıkıntısını ortadan kaldırmak, gerekse de Budizm’in kutsal mekânlarını ziyaret etmek kastıyla Çinli rahipler Hindistan’ı sık sık ziyaret etmişlerdir. Çin’den Hindistan’a yapılan bu zorlu yolculuklar güzergâh üzerindeki kavim ve ülkelerin tanınması açısından oldukça önemlidir. Rahip Xuan Zang’ta dini amaçlarının tahakkukunu sağlamak için, 629 yılında seyahatine başlamıştır. 17 yıl süren Çin’in başkenti Changan’dan başlayıp, aynı yerde biten bu seyahati esnasında almış olduğu notlar, döneminde kayıt altına alınarak o dönemki Çin İmparatoruna¹ sunulmuştur. “*Batı Bölgeleri Kayıtları*”² olarak isimlendirilen bu notların 1. ve 12. Bölümü³ bu yazımızda ele alacağımız eser vasıtasıyla, Gürhan Kırilen tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. 1. Bölüm Zang’ın Hindistan’a gidiş yolu güzergâhı üzerinde bulunan 34 ülkenin anlatımını içerirken, 12. Bölüm dönüş güzergahı üzerinde bulunan 22 ülkeye ait kayıtlarını kapsamaktadır. Gidiş ve dönüş yolu üzerinde bulunan bölgelerin Türk tarihi açısından önemli kavşak noktalarında bulunması seyahatnameyi Türk tarihi bakımından önemli bir konuma yükseltmiştir.

Seyyahın Budist bir rahip olması, çevirmenin arka planı Budizm ve Orta Asya ilişkisi temeline oturtmasına sebep olmuştur. Budizm hakkındaki bilgiler seyyahın biyografik bilgileri ile harmanlanarak eserin başında sunulmuştur. Seyahatin dini arka planının tam manasıyla görünür kılınması açısından çevirmenin ilk kısımdaki sunumu oldukça önemlidir. İlerleyen satırlarda bölgelerin tasviri esnasında Budizm ile ilgili öğelere bolca başvurulması, açıkta kalabilecek dini tabloyu netleştirmekle beraber, anlatımın yükseldiği temeli belirginleştirmesi açısından oldukça önemli bir görevi ifa etmiştir. Seyyahın notları 7. Yüzyılda Asya hakkında önemli bilgiler sunmakla birlikte en önemli katkısını Budizm’e sunmuştur. Xuan Zang Budizm’in önemli kaynaklarını Çinceye çevirmekle kalmamış, bu önemli eserlerin Çin’e taşınmasına vesile olarak ülkede hatırı sayılır bir cemaatin ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Çeviriye esas olan metin, bölge şehirlerini ayrı başlıklar altında anlatmaktadır. Bölgeler Xuan Zang tarafından tanıtılırken, belli kriterlerin göz önünde bulundurulduğu gözden kaçmamaktadır. Zang ele aldığı bölgeyi siyasi, sosyal, dini, kültürel ve iktisadi olarak ele almaktadır. Anlatılan şehirler Zang’ın

---

¹ Eser dönemin İmparatoru Tai Zong’a sunulmuştur.

² Datang Xiyüji diye bilinir. Çin ve Budizm açısından çok önemli bir kaynaktır.

³ Bu bölümleri Çince asıl metinlerin kitabın sonuna eklenmiştir.

detaylı betimlemesinden sonra şehirle ilgili bilinmeyen ayrıntılar ortaya koyulmaktadır. Özellikle Türk Tarihi için ayrı bir önemli bulunan Türkistan havalisinin kadim şehirleri hakkındaki mühim bilgiler başka kaynaklarda rastlanmayacak kadar eşsizdir.

Eser salt çeviri metni olmayıp, çevirenin dipnotlar vasıtasıyla yerinde müdahaleleriyle zenginleştirilmiştir. Özellikle anlatılan bölgenin başka kaynaklardan izinin sürülmesi ile bir nevi Xuan Zang'ın verdiği bilgilerin doğruluğu karşılaştırmalı olarak kanıtlanmıştır. Karşılaştırma unsuru olarak yine siyasi amaçla hazırlanmış Çin kaynaklarından⁴ istifade edilmesi seyahat notlarının ne kadar ciddi bir yaklaşımla kaleme alındığını ortaya koymuştur. Seyahatname her ne kadar dini bir amaçla yazılmış olsa da eserin son olarak imparatora sunulması, bu notların devlet politikasının belirlenmesinde önemli bir işleve istinaden hazırlandığı izlenimini uyandırmıştır.

Eserin dili, açık, anlaşılır ve sadedir. Çeviri dilinin Çince olduğu düşünüldüğünde, çevirmenin oldukça önemli bir görevi ifa ettiği fark edilir. Özellikle zengin bir Çince kaynakçayla eserin desteklenmesi, seyahatnameyi olduğundan daha manidar kılmaktadır. Çin kaynaklarının dilimize kazandırılmaması, Orta Asya Türk Tarihi çalışmalarını sekteye uğrattığı açık bir gerçektir. Fakat yazımıza mevzu olan eser Çin mecrasından tarihimize ışık tuttuğundan, Türkistan üzerine önemli çalışmalar yapan Batının oryantalist rüzgârına karşı atılmış önemli bir adımdır. Benzer kaynaklar açısından Türkçe literatür değerlendirilecek olursa, belirgin bir zafiyetin olduğu göze çarpar. Xuan Zang'ın seyahatnamesinin dilimize kazandırılması bu açıdan da ilerleyen zamanlarda yapılacak olan araştırmalar için önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Xuan Zang Seyahatnamesinde Türklerin yaşadığı bölgelere yer verip, o dönemki en güçlü Türk devleti Göktürklerin merkezini ziyaret etmiştir. Bu ziyareti esnasında Göktürk Kağanının⁵ huzuruna çıkmıştır. Diğer kaynaklarda pek bulunmayan Göktürk Kağanı ile ilgili bu tasvirler seyahatnamenin kıymetini arttırmıştır. Yalnızca Türk kavimlerinin anlatımıyla kalmayan Zang, gidilen yerlerdeki insanların durumu, dil-yazı biçimleri, efsaneleri, ürettikleri ürünleri, dini yönelimleri, yöneticileri ve siyasi açıdan kime tabi oldukları konusunda kıymetli bilgiler vermiştir. Bu zengin içerik düşünüldüğünde bölge ve zaman odaklı yapılacak çalışmalar için oldukça ufuk açıcı bilgiler sunulmuştur.

Sonuçta, Türk tarihinin önemli bir kısmı Çin sınırlarında vuku bulduğu bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan Türkler ve Çinliler arasındaki ilişkiler, Çin kaynaklarında önemli bir yekûn oluşturmaktadır. Bütün bu kaynak zenginliğine ek olarak çeşitli amaçlarla seyahat eden Çinli gezginlerin notları ise Türk tarih anlatısının oluşumunda kıymetli bir katkı sunmaktadır. Çince kaynakların dilimize çevrilmesi yüksek önemi haiz bir girişimdir. Türk tarihinin karanlıkta kalmış ilk dönemlerini netliğe kavuşturmak adına Çin kaynakları üzerinde yapılan çalışmalar tarihimize olan borcumuzu ödememiz için önemli bir merhaledir. Yazımıza konu ettiğimiz kitap gibi çeviri eserler arttıkça; geçmişin puslu

---

⁴ Zhou Tarihi, Sui Tarihi gibi Çin kaynakları.

⁵ O dönemki Göktürk Kağanı Ton Yabgu'dur. Bu ziyaret esnasında seyyah Xuan Zang ile yüz yüze görüşmüştür.

havası dağılacak, daha berrak bir tablo yüzyıllar ötesinden tarihe yönelmiş dimağların ilgisini cezbedecektir.